

Metodická príručka o niektorých špeciálnych technikách používaných pri odstraňovaní ťažkostí v čítaní.

Spracovali : Libuša Šimkovičová, prom. psych. Krajská psychologicko - výchovná klinika,
Banská Bystrica; Edita Holíková, prom. ped. ZDŠ, Spojová ulica, Banská Bystrica
niekedy v roku 1975

Úvod

Predkladáme Vám metodickú príručku, zameranú na pomoc pri odstraňovaní ťažkostí u detí s poruchami čítania.

S uvedeným materiálom možno pracovať v bežných podmienkach ZDŠ formou individuálnej, ale aj kolektívnej práce s deťmi (niektoré postupy možno uplatniť i pri bežnej výuke), najlepšie však formou doučovania takto postihnutých detí.

V každej škole sa možno stretnúť s ťažkosťami v prospevaní žiakov. Ak odhliadneme od toho, že sú deti, ktoré neprospeievajú preto, že úroveň ich rozumových schopností je nižšia (čiže sú mentálne retardované) a teda zlý prospech týchto žiakov je vlastne dôsledkom ich obmedzenej chápatosti (úroveň čítania je preto mnohokrát nižšia než u žiakov mentálne nepostihnutých), sú v bežnej populácii aj takí žiaci, ktorí i napriek primeranej chápatosti majú veľké ťažkosti s osvojovaním si základov čítania. Títo žiaci mnohokrát v iných predmetoch dosahujú veľmi dobré výsledky (napríklad v matematike, či vo vlastivede a podobne), avšak v čítaní aj napriek zvýšenej starostlivosti zo strany pedagóga a rodičov nedosahujú výsledky úmerné tomuto úsiliu.

Takíto žiaci bývajú často klientmi psychologických kliník alebo poradní, či je to už z podnetu školy, rodičov, lekárov a prichádzajú na psychologické vyšetrenie s poukázaním na to, že zle čítajú, že sú voči čítaniu ľahostajní, nechce sa im čítať, ba majú veľakrát ku čítaniu až odpor a podobne.

Po odbornom psychologickom vyšetrení zistíme, že úroveň rozumových schopností dosahuje pásmo populačnej normy, prípadne i ľahkého nadpriemeru v globále, títo klienti však vykazujú určité parciálne nedostatky (najmä v oblasti percepcie) a úroveň ich čítania je nepomerne nižšia než ich rozumové schopnosti, ich čítanie je určitým spôsobom narušené.

Takúto poruchu čítania nazývame odborne vývinovou dyslexiou - to znamená, že ide o poruchu prejavujúcu sa neschopnosťou naučiť sa čítať i napriek bežnej výkovej starostlivosti a primeraným rozumovým schopnostiam. Veľakrát je takáto porucha podmienená konštitučne.

Niektoré zvláštnosti a prejavy u vývinovej dyslexie :

1. Dieťa si zamieňa niektoré písmená, ktoré sú tvarovo podobné, napríklad : b-d; p-q; t-j; k-h; t-r a podobne.
2. Dieťa si zamieňa písmená zvukovo podobné, napríklad : t-d; s-z-c;
3. Zamieňa i tie písmená, ktoré nie sú si podobné, napríklad : n-p; r-v; zamieňa si i samohlásky.

Okrem zámieny jednotlivých písmen sa stáva, že dieťa zle prečíta celé slabiky či slová, vynecháva, alebo pridáva jedno alebo viac písmen, ktoré však netvoria slabiku. Veľakrát nedodržiava dĺžne, mäkkene, zle vyslovuje niektoré slová z dôvodu artikulačnej neobratnosti a podobne. Pri čítaní zistíme, že chybné opravuje, číta bez porozumenia textu, nevie povedať

obsah prečítaného a podobne. Podobných chýb ako pri čítaní sa dopúšťa i pri písaní a v pravopise (dysortografia).

Tieto ťažkosti v čítaní sa najvypuklejšie prejavia v druhom postupnom ročníku, kedy má žiak za sebou jeden rok školskej dochádzky a mal by mať zvládnutú techniku čítania jemu primeranému textu.

Nie však každé chybné čítanie musí byť nevyhnutne hodnotené ako vývinová dyslexia. O tom, či je to dyslexia, prípadne iná porucha, možno rozhodnúť len po komplexnom psychologickom vyšetrení (poruchy môžu byť spôsobené i dlhodobou chorobou dieťaťa, narušením, alebo oslabeným zrakom, nedostatočným stimulovaním čítacích schopností v domácom prostredí).

Výskyt dyslexie v našej populácii sa odhaduje na 2 až 5 % detskej populácie, čo je dôvodom toho, že sa tejto problematike treba intenzívne venovať. V našom kraji máme utvorené pre deti s vývinovou dyslexiou špeciálne triedy (Banská Bystrica), do ktorých zaraďujeme deti po dobu jedného školského roka a v ktorých vyučujú skúsení pedagógovia, zaoberajúci sa odstraňovaním ťažkostí a nápravou porúch čítania. Nie všade však možno takéto triedy vytvoriť a preto v snahe pomôcť deťom takto postihnutým, predkladáme pedagógom ZDŠ súhrn postupov a špeciálnych metód, ktoré sú overené v špeciálnych triedach a ktoré možno aplikovať i za bežných podmienok ZDŠ.

Postup učiteľa pri odstraňovaní ťažkostí čítania.

Pri odstraňovaní ťažkostí čítania u jednotlivých žiakov, odporúčame dodržiavať tieto zásady :

a) Pri prijatí dieťaťa do triedy treba začať pracovať s vedomím, že deti cez prázdniny veľa zabudli. V počiatoch dávame žiakom čítacie rozcvičky - otvorené slabiky, zatvorené slabiky, jednoslabičné slová a postupne pridávame náročnejšie, najprv pomaly a neskôr tempo zrýchľujeme. Čítacie rozcvičky pritom možno dávať nielen žiakom slabočítajúcim, ale celej triede.

b) So žiakom, ktorý nezvládol po druhú triedu plynulé čítanie celého slova - trhá ho na slabiky a až potom ho spája - sa musí učiteľ individuálne zaoberať, musí s ním cvičiť plynulé spájanie slabík, pričom odporúčame zachovať tento postup :

Učiteľ si musí orientačne sám zistiť kvalitu čítania i písania toho ktorého žiaka. Robí to tak, že dá žiakovi čítať text, ktorý pozorne sleduje a zároveň si všíma chyby, ktorých sa žiak dopúšťa. Všíma si, či zamieňa hlásky : h-k, b-d, o-a, n-m a podobne, či prehadzuje poradie hlások alebo naopak či vynecháva hlásky a slabiky, alebo či úplne zle prečíta a skomolí jednotlivé slová.

Podľa toho akých sa žiak dopúšťa chýb, treba postupovať i pri náprave porúch čítania. Ak dieťa zamieňa hlásky - je nutné čítať h l á s k y samotné (malé tlačené, veľké tlačené, malé písané, veľké písané) formou čítacej rozcvičky (dobré sa dá použiť malá i veľká abeceda, ktoré je určená pre elementárne triedy).

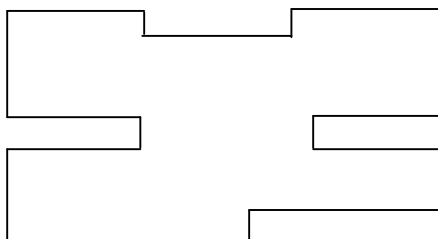
Po zvládnutí hlások, prechádzame k čítaniu s l a b í k - zase formou čítacej rozcvičky. Najprv začneme čítaním o t v o r e n ý c h s l a b í k. Pretože analyticko - syntetická metóda je pre výuku nášho jazyka najvhodnejšia, počas celého nácviku pracujeme touto metódou. Otvorené slabiky nedávame len čítať, ale dávame žiakom i postupne skladať slová dvojtroslabičné. Podobne postupujeme i pri nácviku písania.

Po zvládnutí týchto otvorených slabík žiak prechádza k nácviku z a t v o r e n ý c h s l a b í k. Po nácviku zatvorených slabík (pod, ker, nad, zub a jednoslabičné slová) pristupujeme ku čítaniu jednotlivých slov s o t v o r e n ý m i s l a b í k a m i, napríklad káva, bába, pije, láme, dáva a podobne.

Postupne náročnosť stupňujeme, pridávame spoluhláskové skupiny. Učiteľ p o m a l y, p l y n u l e prečíta slovo, pričom žiak počúva a díva sa na neho. Pri ďalšom čítaní sa žiak pridá a číta p o m a l y s učiteľom. Nacvičovať takto môže 8 až 10 slov. Záleží od veku dieťaťa a jeho čitateľských schopností. Jednou zo zásad by malo byť : nikdy sa neponáhľať, dbať vždy na kvalitné a plynulé čítanie! Pri tomto nácviku čítania treba dbať na plynulé viazanie slabík a nespoliehať sa na to, že žiaci už niečo vedia, ale vracat' sa k elementárnemu čítaniu primeraným spôsobom tak, aby si to príliš neuvedomovali. Mat' pritom vždy na zreteli to, aby bola vytvorená taká nálada, aby dieťa pracovalo rado a s chuťou.

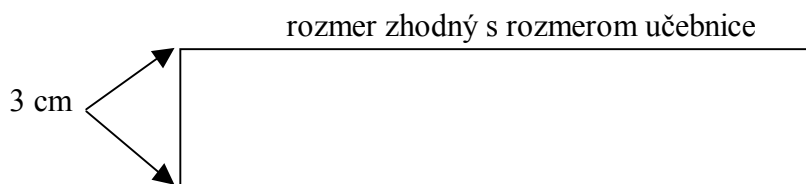
Niektoré špeciálne techniky, ktoré možno pri náprave čítania použiť :

a) Čítacie okienko

Toto čítacie okienko si možno svojpomocne zhotoviť z pevnejšieho materiálu, napríklad z tvrdšieho papiera, lepenky a podobne. Účelom tohto okienka je cvičiť správne pohyby oka po riadku, pomáha odstraňovať takzvané dvojité čítanie a kladne pôsobí na plynulosť čítania. Pri používaní tohto okienka treba individuálne u každého žiaka určiť spôsob, akým ho má posúvať. Možno ho používať tak, že žiak si text postupne odkrýva alebo naopak, že si text postupne zakrýva. Pri posúdení toho ktorého spôsobu vychádzame z toho, čo dieťaťu lepšie vyhovuje (či postupné odkrývanie alebo zakrývanie.).

b) Čítacie ukazovátko

Toto ukazovátko možno vyrobiť taktiež z pevnejšieho papiera či umelej hmoty (z umelej hmoty je trvanlivejšie a ľahšie sa umýva). Ukazovátko slúži tiež ako pomôcka, používa sa však až keď dieťa už číta plynulejšie. (Je výhodné používať ho i u ostatných žiakov - nie je hygienické používať na ukazovanie prst).

c) Nácvik rozlišovania mäkkých a tvrdých slabík : di-dy, ti-ty, ni-ny, za pomoci molitanových a drevených kociek.

Používame molitanové kocky, na ktorých sú napísané slabiky mäkké a drevené kocky, na ktorých sú napísané slabiky tvrdé. (Slabiky pritom možno napísať fixkou, guľčkovým perom a podobne.) Pri tejto technike, podľa toho akú slabiku má žiak vysloviť, uchopí príslušnú kocku -

mäkká slabika - molitan, tvrdá slabika - drevená kocka. Pomáha sa tým jednak pri sluchovej diferenciacii a tiež sa precvičuje správna výslovnosť.

Podobne postupujeme pri odstraňovaní chýb pri písaní - precvičovaní. Či už je to formou prepisovania tlačeneho textu na text písaný, alebo odpis písaného textu s úlohami doplňovať hlásky, slabiky či celé slová.

Záver

Uviedli sme postup, akým možno pracovať so žiakmi, ktorí majú ťažkosti v čítaní v podmienkach základných škôl. Uvádzame, že práca s takýmito žiakmi nie je ľahká a nemožno hovoriť o neúspechu, ak sa žiaci v čítaní zlepšujú pomalšie než by si to želali. No na druhej strane, ak by sme nevenovali dostatočnú pozornosť žiakom s takýmito ťažkosťami, môže sa stať (a vo väčšine prípadov sa stáva), že žiaci, ktorí si neosvoja základy čítania v prvých troch ročníkoch, nedokážu v budúcnosti preklenúť tieto ťažkosti, ich deficit sa nikdy nevyrovná a pre vzniknuté medzery v čítaní často nemôžu ukončiť ZDŠ.

Literatúra:

Jirásek - Matejček - Žlab: Poruchy čtení a psaní. SPN Praha 1966

Z. Matějček: Vývojové poruchy čtení. SPN, Praha 1972

Z. Matějček: Dyslexie. SPN Praha 1988